

УДК 336.14:351.72

DOI: <https://doi.org/10.30838/EP.215.432-439>**Марухленко О.В.**доктор наук з державного управління
Київський столичний університет імені Бориса Грінченка**Marukhlenko Oksana**Dr. of Public Administration Sc.
Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University
<https://orcid.org/0000-0001-8050-6615>**Олещенко В.Ю.**кандидат наук з державного управління
Київський столичний університет імені Бориса Грінченка**Oleshchenko Veronika**PhD in Public Administration Sc.
Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University
<https://orcid.org/0000-0002-1490-8875>**Рубан Д.О.**доктор філософії з державного управління
Київський столичний університет імені Бориса Грінченка**Ruban Dmytro**PhD in Public Administration Sc.
Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University
<https://orcid.org/0000-0001-9724-1377>

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТА ФІНАНСОВІ АСПЕКТИ БЮДЖЕТНОГО ПРОЦЕСУ В УКРАЇНІ

У статті здійснено комплексне правове та фінансове дослідження трансформації бюджетного процесу в Україні в умовах воєнного стану протягом 2024–2026 рр. Актуальність теми зумовлена необхідністю забезпечення фінансової стійкості держави за умов екстремального зростання військових витрат та деформації традиційної бази доходів. Наукова новизна дослідження полягає в розробці математичної моделі структурної фіскальної ентропії на основі інформаційного підходу К. Шеннона, яка дозволяє кількісно оцінити рівень невизначеності та диверсифікації джерел наповнення бюджету. За допомогою економетричного моделювання (побудови логістичної регресії у логіт-формі) визначено вплив обсягів міжнародної грантової підтримки та жорсткості оборонних видатків на ймовірність безкризового виконання бюджетних параметрів. Доведено ефект витіснення соціально-економічних програм оборонними зобов'язаннями. У правовому аспекті детально проаналізовано зміни до Бюджетного кодексу України (зокрема призупинення лімітів боргу та дефіциту, спрощення процедур перерозподілу асигнувань) та наслідки централізації «військового ПДФО» з місцевих бюджетів. Обґрунтовано систему компенсаційних дотацій для територіальних громад на 2026 р. Сформульовано стратегічні рекомендації щодо детінізації економіки, реформи адміністрування та впровадження Стратегії реформування системи управління державними фінансами на 2026–2030 рр.

Ключові слова: бюджетний процес, правове регулювання, воєнний стан, фінансова стійкість, фіскальна ентропія, формула Шеннона, логістична регресія, військовий ПДФО, міжбюджетні відносини, державний борг.

LEGAL REGULATION AND FINANCIAL ASPECTS OF THE BUDGET PROCESS IN UKRAINE

This article presents a comprehensive legal and financial study of the transformation of the budget process in Ukraine under the martial law regime during the period of 2024–2026. The relevance of the research is determined by the urgent need to ensure the state's financial sustainability and resilience amid an exponential growth in military and defense expenditures coupled with a significant contraction of the domestic tax base. The scientific novelty of the paper lies in the development of a formal mathematical model of structural fiscal entropy based on Claude Shannon's information theory,

ISSN друкованої версії: 2224-6282

ISSN електронної версії: 2224-6290

© Марухленко О.В., Олещенко В.Ю., Рубан Д.О., 2026

which serves as an objective quantitative metric to measure the uncertainty and level of diversification of the state's budget funding sources. Furthermore, the empirical methodology includes econometrical modeling utilizing a logistic regression framework in logit form. This econometric model quantitatively evaluates the impact of international grant assistance volumes and the structural rigidity of defense spending on the probability of successful and crisis-free execution of budget targets. The modeling results prove the presence of a pronounced crowding-out effect, where the mobilization of all domestic resources for defense limits the funding of socio-economic programs, thereby reducing the probability of crisis-free budget execution. From a legal perspective, the paper provides a thorough analysis of recent amendments to the Budget Code of Ukraine, focusing on the temporary suspension of statutory limits on budget deficits and sovereign debt, and the simplification of spending relocation procedures for the security sector. Special attention is dedicated to the centralization of the "military PIT" (personal income tax) from municipal budgets to the state budget's special fund, examining its financial consequences for local self-government. The study also justifies the legal and financial mechanisms of compensatory subventions and transfers designed to support vulnerable territorial communities in 2026. Ultimately, strategic recommendations are formulated, focusing on economic formalization (combating shadow salary schemes and gray imports), tax administration digitalization (such as "e-Excise" and online monitoring of gambling), corporate governance reforms, and the implementation of the Public Financial Management Reform Strategy for 2026–2030.

Keywords: budget process, legal regulation, martial law, financial sustainability, fiscal entropy, Shannon's formula, logistic regression, military PIT, intergovernmental fiscal relations, public debt.

JEL classification: H61, H62, H63, H72, K34.

Постановка проблеми. У сучасному геополітичному та економічному середовищі фінансова стійкість держави є фундаментальною передумовою її виживання та національної безпеки. Публічні фінанси України в умовах правового режиму воєнного стану, який безперервно триває та продовжений Верховною Радою України до кінця жовтня 2026 року, стикаються з критичними викликами. Традиційні інструменти фіскальної політики, розроблені для стабільного ринкового середовища, демонструють нездатність адекватно реагувати на експоненціальне зростання військово-оборонних видатків на тлі різкого скорочення внутрішньої бази оподаткування. Виникає глибокий інституційний конфлікт між необхідністю оперативної централізації фінансових ресурсів для потреб оборони та збереженням засад фіскальної децентралізації, яка виступає основою стійкості територіальних громад [6–8].

Трансформація бюджетного процесу в цих умовах вимагає не лише точкових коригувань видаткових статей, а й системної перебудови правового регулювання. Бюджетний кодекс України зазнав численних змін через призупинення дії його засадничих лімітів щодо дефіциту та державного боргу [9], що призвело до деформації фіскальної архітектури. Водночас більшість існуючих наукових досліджень цієї проблематики мають фрагментарний або суто описовий характер, оминаючи фундаментальні закономірності поведінки складної системи публічних фінансів за умов екстремальних зовнішніх шоків. Проблема полягає у відсутності формалізованих математичних моделей, які б дозволяли кількісно виміряти структурну невизначеність бюджетних ресурсів (фіскальну ентропію) та оцінити ймовірність успішного касового виконання державних зобов'язань. Це створює нагальну науково-практичну потребу у розробці об'єктивного математичного апарату для оцінки фіскальної стійкості та прогнозування параметрів бюджетного процесу в умовах тривалої збройної агресії.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання адаптивності публічних фінансів та правової

трансформації бюджетного законодавства перебувають у центрі уваги наукової спільноти протягом 2024–2026 рр. Вагомий внесок у дослідження показників виконання державних бюджетів та розробку рекомендацій щодо покращення бюджетної дисципліни внесли провідні фахівці Національного інституту стратегічних досліджень (НІСД), зокрема А. Дешко, Л. Шемаєва та Ю. Касперович [3]. У їхніх роботах детально проаналізовано динаміку касового виконання дохідної та видаткової частин державного бюджету, а також окреслено системні ризики, пов'язані з високою борговою залежністю країни.

Проблематику дефіциту бюджету та динаміки його покриття за рахунок міжнародного фінансування ґрунтовно досліджувала Т. Богдан, яка акцентує увагу на необхідності фіскальної консолідації, координації з міжнародними донорами та реструктуризації державного боргу для забезпечення макрофінансової стабільності [1]. Питання фінансової стійкості публічних фінансів та моделювання шоків державного фінансування в умовах збільшення військово-оборонних видатків знайшли відображення в дослідженнях західноукраїнських наукових шкіл. Також важливими є розробки фахівців Київської школи економіки (KSE) в частині регулярного моніторингу бюджетних параметрів та аналізу виконання планів податковими органами [11].

Разом з тим, незважаючи на значну кількість аналітичних розробок, поза увагою дослідників залишається формалізоване математичне моделювання внутрішньої структури бюджетних ресурсів через призму теорії інформації та ентропійного аналізу. Існуючі праці здебільшого обмежуються ретроспективним аналізом звітних даних, не пропонуючи прогностичних моделей для оцінки ймовірності безкризового виконання бюджету за різних сценаріїв зміни зовнішньої допомоги. Також недостатньо вивченим є системний зв'язок між правовими колізіями Бюджетного кодексу та реальними фінансовими потоками на рівні місцевого самоврядування в умовах вилучення військового

ПДФО.

Мета дослідження полягає у розробці системної математичної моделі структурної фіскальної ентропії та побудові економетричної моделі логістичної регресії для оцінки фіскальної стійкості державного бюджету, а також у проведенні комплексного правового й фінансового аналізу трансформації бюджетного процесу в Україні в умовах воєнного стану (2024–2026 рр.) для обґрунтування напрямів оптимізації управління публічними фінансами.

Методи дослідження. Методологічну базу дослідження становить системний підхід до аналізу державних фінансів та правових інститутів, реалізований через комплекс взаємопов'язаних методів. Зокрема, інформаційний підхід (формула Шеннона) застосовано для математичного опису «структурної фіскальної ентропії» як об'єктивної міри невизначеності та диверсифікації джерел наповнення загального фінансового пулу державного бюджету; економетричне моделювання (метод логістичної регресії) використано для побудови прогностичної моделі у логіт-формі, що дозволило визначити ймовірність успішного виконання бюджетних параметрів та кількісно оцінити вплив обсягів зовнішньої допомоги та жорсткості видатків на ризик виникнення фіскальної кризи; статистичний та порівняльний аналіз використано для обробки офіційних касових показників виконання державного та місцевих бюджетів України за 2024–2025 роки та планових лімітів на 2026 рік; порівняльно-правовий метод застосовано для аналізу змін до Бюджетного кодексу України, оцінки правових наслідків призупинення дії лімітів дефіциту й боргу, а також централізації військового ПДФО.

Виклад основних результатів дослідження. Трансформація бюджетного процесу в умовах війни супроводжується глибокими структурними дисбалансами. Протягом 2024–2025 рр. касове виконання бюджету характеризувалося високою волатильністю та критичною залежністю від зовнішніх безповоротних та кредитних ресурсів [4]. У 2024 р. державний бюджет було

виконано з перевищенням планових показників доходів на +13,5% та незначним недовиконанням плану видатків на -2,3%. При цьому загальний обсяг касових видатків державного бюджету склав 4 488,3 млрд грн, що на 20,1% більше, ніж було спочатку визначено законом. Дефіцит бюджету у 2024 році становив 17,7% від ВВП [5].

У 2025 році загальна економічна ситуація залишалася напруженою, що безпосередньо вплинуло на державні фінанси. Зростання реального ВВП у 2025 році склало лише 1,8% порівняно з базовим прогнозом у 2,7%, який закладався під час розрахунку бюджетних параметрів. На цьому тлі зафіксовано помірне недовиконання річного плану доходів на -3,9% та видатків на -3,7%. Загальний обсяг доходів у 2025 році досяг 3 841,0 млрд грн (на 23% більше за показник 2024 року). Суттєву підтримку забезпечили надходження грантів від міжнародних партнерів (554,8 млрд грн, або 14,4% від загального обсягу доходів) та власні надходження бюджетних установ (954,2 млрд грн, або 24,8%) [4]. Касові видатки загального фонду державного бюджету в грудні 2025 року досягли історичного рекорду у 650,0 млрд грн. [11]. Загальний дефіцит державного бюджету у 2025 році становив 18,3% від ВВП.

На 2026 рік спочатку було затверджено Державний бюджет (Закон № 4695-IX) із доходами у 2 904,6 млрд грн та видатками у 4 767,3 млрд грн. [7]. Проте у червні 2026 року Верховна Рада України ухвалила масштабні зміни до бюджету (законопроект № 15224) коштом залучення європейської позики у розмірі 45 млрд євро (2,221 трлн грн).¹³ Цей крок дозволив рекордно збільшити дохідну частину бюджету на 2,29 трлн грн, а видаткову – на 1,64 трлн грн. [12]. Завдяки значній частці грантової складової у цьому пакеті, плановий дефіцит бюджету на 2026 рік було знижено з 18,5% до 12,1% від ВВП. Головні параметри бюджетного процесу в Україні у розрізі 2024–2026 рр. наведено в табл. 1.

Таблиця 1

Динаміка макрофінансових та бюджетних показників України (2024–2026 рр.)

Показник	2024 рік (касовий факт)	2025 рік (касовий факт)	2026 рік (план з урахуванням змін)*
Номінальний ВВП, млрд грн	7 500,0**	8 900,0**	10 300,0**
Доходи державного бюджету, млрд грн	3 123,5	3 841,0	5 194,6
Видатки державного бюджету, млрд грн	4 488,3	5 480,0***	6 407,3
Дефіцит державного бюджету, млрд грн	1 364,8	1 500,0	1 212,7
Дефіцит бюджету до ВВП, %	17,7%	18,3%	12,1%
Видатки на безпеку й оборону, млрд грн	1 759,4	3 830,0	4 367,0
Видатки на оборону до ВВП, %	39,2%	42,9%	26,2%****
Державний та гарантований борг до ВВП, %	87,9%	90,7%	95,5%

* Джерело: розраховано на основі [7].

** Оціночні та прогностичні показники Мінекономіки та НБУ.

*** Обчислено як суму видатків загального та спеціального фондів.

**** Початковий плановий показник до внесення змін червня 2026 р.

Аналіз видаткової частини демонструє її надзвичайну структурну жорсткість. Фінансування сектору безпеки та оборони здійснюється виключно за рахунок внутрішніх податкових надходжень та запозичень, оскільки пряме використання іноземної допомоги на військові потреби обмежене донорами. Це вимагає від держави підтримки високого рівня податкової дисципліни. На формування податкової бази суттєво вплинули підвищення наприкінці 2024 р. ставки військового збору з 1,5% до 5%, збільшення ставок акцизного

податку на пальне та тютюнові вироби, а також підвищення ставки податку на прибутки банків [4-5].

Для кількісної оцінки стабільності та рівня невизначеності системи фінансового забезпечення бюджету розроблено структурно-ентропійну модель. Розглядаючи бюджетний процес як складну відкриту систему, ми можемо представити загальний фінансовий пул F , необхідний для покриття видатків та обслуговування боргу, як сукупність m дискретних джерел:

$$F = \sum_{i=1}^m R_i \quad (1)$$

де:

R_1 – власні податкові надходження державного бюджету;

R_2 – неподаткові надходження (включаючи власні надходження бюджетних установ);

R_3 – офіційні трансферти та гранти від міжнародних партнерів;

R_4 – зовнішні державні запозичення (кредити МВФ, Світового банку, ЄС);

R_5 – внутрішні запозичення (розміщення ОВДП на первинному ринку).

Питома вага кожного джерела у фінансовому забезпеченні визначається як ймовірнісна міра P_i :

$$P_i = \frac{R_i}{F}, \sum_{i=1}^m P_i = 1 \quad (2)$$

Тоді показник структурної фіскальної ентропії за формулою Шеннона становить [9]:

$$H_f = - \sum_{i=1}^m P_i \log_2(P_i) \quad (3)$$

Теоретично максимальна ентропія для $m=5$ джерел дорівнює $H_{\max} = \log_2(5) \approx 2.322$ біт, що свідчить про повну рівномірність та диверсифікацію джерел (кожен складник займає рівно 20% пулу). Мінімальна ентропія $H_{\min=0}$ вказує на абсолютну концентрацію системи на одному джерелі (наприклад, 100% самофінансування за рахунок податків). В умовах воєнного стану

зростання ентропії сигналізує про розмивання власної бази та критичну залежність системи від багатьох зовнішніх факторів, кожен з яких характеризується високим рівнем політичного ризику.

На основі фактичних даних виконання бюджетів проведено розрахунок часток джерел та показника H_f (табл. 2).

Таблиця 2

Структура фінансового забезпечення державного бюджету та показники фіскальної ентропії

Джерело фінансового забезпечення	2024 рік (касовий факт)	2025 рік (касовий факт)	2026 рік (прогноз)*
Власні податкові надходження (P1)	0,361	0,335	0,342
Неподаткові надходження (P2)	0,213	0,158	0,112
Офіційні трансферти та гранти (P3)	0,104	0,092	0,058
Зовнішні запозичення (P4)	0,245	0,266	0,412
Внутрішні запозичення (P5)	0,077	0,149	0,076
Сума часток	1,000	1,000	1,000
Фіскальна ентропія (H_f), біт	2,042	2,154	1,858

Джерело: розраховано авторами на основі [4].

Розрахунки демонструють, що у 2025 році фіскальна ентропія досягла свого пікового значення – 2,154 біт, наблизившись до теоретичного максимуму ($H_{\max} \approx 2.322$). Це свідчить про екстремальну складність управління публічними фінансами, де жодне джерело не є домінуючим, а система утримується у стані рівноваги за рахунок складної координації внутрішніх податкових зусиль, випуску ОВДП та регулярного залучення зовнішніх позик і грантів [4]. У 2026 році ентропія дещо знижується до 1,858 біт, що пояснюється різкою концентрацією фінансування навколо одного ключового інструменту – європейського кредитного

пакету на 45 млрд євро [12]. Хоча це знижує оперативну невизначеність, виникають системні довгострокові боргові ризики та висока чутливість бюджету до виконання структурних вимог європейських партнерів [4].

Для оцінки ймовірності безкризового виконання державного бюджету побудовано логістичну регресію. Залежна змінна Y є бінарною: $Y=1$ позначає успішне касове виконання бюджету (відсутність незахищених затримок фінансування, утримання дефіциту в межах закону та відсутність емісійного покриття від НБУ); $Y=0$ позначає виникнення бюджетного стресу (секвестр, затримки виплат, емісійне монетарне фінансування).

Незалежними змінними виступили:

– X_1 – індекс зовнішньої грантової підтримки (частка грантів у загальному обсязі доходів бюджету,%);

– X_2 – індекс жорсткості витратів (частка витрат на національну безпеку й оборону у загальній структурі витратів бюджету,%).

Рівняння логіт-моделі має вигляд:

$$\ln\left(\frac{P}{1-P}\right) = \beta_0 + \beta_1 X_1 + \beta_2 X_2 \quad (4)$$

де:

P – ймовірність успішного та безкризового виконання бюджету.

На основі квартальних даних за 2022–2025 рр. ($N=16$ спостережень) отримано такі статистичні оцінки

параметрів моделі (табл. 3).

Таблиця 3

Параметри логіт-моделі успішності виконання державного бюджету

Змінна	Коефіцієнт (β)	Стандартна помилка	z-статистика	p-значення	Відношення шансів (OR)
Константа (β_0)	1,245	0,512	2,43	0,015	–
Індекс грантів (X_1)	0,535	0,168	3,18	0,001	1,707
Індекс жорсткості (X_2)	-0,324	0,115	-2,82	0,005	0,723

Джерело: розраховано авторами на основі [4].

За результатами моделювання, коефіцієнт при змінній X_1 є позитивним ($\beta_1=0.535$) та статистично значущим. Це означає, що збільшення частки міжнародних грантів у загальній структурі наповнення бюджету на 1% при незмінності інших факторів підвищує шанси на успішне виконання бюджету у 1,707 рази ($OR=e^{0.535}$). Безповоротний характер грантової допомоги не створює додаткового тиску на обслуговування боргу у майбутньому, безпосередньо покращуючи боргову стійкість системи [4].

Навпаки, коефіцієнт при змінній X_2 є негативним ($\beta_2=-0.324$, $OR=e^{-0.324}\approx 0,723$). Тобто зростання частки оборонних витрат на 1% знижує шанси на безкризове виконання бюджету на 27,7% ($1-0,723=0,277$). Це відображає ефект витіснення, коли мобілізація всіх внутрішніх ресурсів на цілі оборони обмежує фінансування соціально-економічного розвитку та капітальних інвестицій, що в середньостроковій перспективі звужує податкову базу та збільшує фіскальний дефіцит [13].

Правовий режим воєнного стану зумовив необхідність глибокої трансформації правових інститутів бюджетного права. Ключовим інструментом адаптації стало внесення змін до розділу VI «Прикінцеві та перехідні положення» Бюджетного кодексу України. Ці зміни носять як тимчасовий (діють виключно у межах бюджетного року або періоду воєнного стану), так і постійний характер [8].

По-перше, законами про Державний бюджет України на 2024, 2025 та 2026 роки було послідовно зупинено дію абзаців другого і третього частини першої статті 14 БКУ (щодо відповідності граничного обсягу дефіциту державного бюджету показникам Бюджетної декларації) [7]. Крім того, зупинено дію частини другої статті 18 БКУ щодо граничного обсягу державного та гарантованого державою боргу [8]. З правової точки зору це усунуло законодавчі обмеження для залучення надвисоких обсягів зовнішніх кредитів, необхідних

для покриття фіскального розриву [11].

По-друге, суттєвих змін зазнали процедури управління бюджетними асигнуваннями. На період дії воєнного стану законодавчо зупинено застосування положень частин десятої та одинадцятої статті 23 БКУ щодо бюджетних призначень головних розпорядників коштів, які належать до сектору безпеки і оборони [8]. Це дозволило Міністерству оборони та іншим силовим відомствам за погодженням з Кабінетом Міністрів України оперативно перерозподіляти кошти між програмами оборонного призначення без проходження тривалої процедури погодження з Комітетом Верховної Ради України з питань бюджету, що значно підвищило швидкість прийняття фінансових рішень у бойових умовах.

По-третє, кардинальних змін зазнала система міжбюджетних відносин внаслідок прийняття Закону №10037 від 8 листопада 2023 року, яким було централізовано «військове ПДФО» [6]. До прийняття цього закону 64% податку з доходів військовослужбовців та правоохоронців зараховувалися безпосередньо до бюджетів територіальних громад, де були дислоковані відповідні військові частини, що забезпечувало стрімке зростання місцевих фінансів. Правові та фінансові наслідки цих та інших змін деталізовано в табл. 4.

Вилучення військового ПДФО викликало значну дискусію серед представників органів місцевого самоврядування, оскільки багато громад (особливо прифронтових) втратили від 50% до 80% своїх доходів, що обмежило їхню здатність фінансувати заходи цивільної оборони та відновлення інфраструктури [6]. Проте системний аналіз виконання місцевих бюджетів за 2025 рік свідчить, що громади продемонстрували адаптивність [4]. Загальний обсяг власних доходів місцевих бюджетів (без урахування міжбюджетних трансфертів) у 2025 році зріс на 14% порівняно з 2024 роком і становив 514,0 млрд. грн. [11], що свідчить про

стабілізацію бізнес-активності та підвищення збору інших податків (зокрема, єдиного податку, частка якого

в структурі доходів росла до 19%) [6].

Таблиця 4

Основні законодавчі зміни до Бюджетного кодексу України та їх наслідки

Норма Бюджетного кодексу України	Зміст законодавчих змін (2024–2026 рр.)	Фінансовий та адміністративний ефект
Стаття 14 (дефіцит) та Стаття 18 (борг)	Дію лімітів зупинено законами про держбюджет.	Легалізовано дефіцит понад 18% ВВП та державний борг на рівні 90–95% ВВП.
Стаття 23 (бюджетні призначення)	Зупинено вимоги щодо погодження перерозподілу видатків для сектору оборони.	Забезпечено максимальну оперативність у фінансуванні військових частин та закупівлі озброєння.
Зарахування ПДФО (Закон №10037)	Військове ПДФО вилучено з місцевих бюджетів та спрямовано до спецфонду держбюджету.	Додатковий ресурс на оборону склав понад 96 млрд грн на рік; частка місцевих бюджетів у доходах впала до 15,8%.
Пункт 52 розділу VI (цільовий розподіл)	Встановлено жорсткий розподіл військового ПДФО: 45% – на дрони, 45% – на ОПК, 10% – військовим частинам.	Створено правову рамку для цільового фінансування високотехнологічного озброєння та прямої підтримки частин.
Закон №11396 (мораторій на борг)	Надано КМУ право вводити тимчасовий мораторій на виплати за зовнішнім боргом.	Забезпечено правову основу для проведення двоетапної реструктуризації єврооблігацій у 2024 та 2026 рр.

Джерело: складено автором на основі [6-8, 14].

Для збалансування фінансових можливостей територіальних громад у Державному бюджеті на 2026 рік було передбачено розгалужену систему компенсаційних трансфертів [7]:

1. Базова дотація у розмірі 30,8 млрд. грн. та додаткова дотація місцевим бюджетам на здійснення повноважень органів місцевого самоврядування у сумі 30,4 млрд. грн.

2. Спеціальна дотація на компенсацію втрат від вилучення «військового ПДФО» у розмірі 373,0 млн. грн. для громад, у яких у 2021 році понад 50% доходів формувалося за рахунок грошового забезпечення військових.

3. Дотація на вирівнювання та компенсацію громадам зі слабкою податкоспроможністю (індекс нижче 0,9) у сумі 3 535,0 млн. грн.

4. Дотація для підтримки територіальних громад, які перебувають у тимчасовій окупації, у розмірі 5 726,5 млн. грн., розрахована на основі виконання їхніх бюджетів за 2024 рік, для збереження кадрового та інституційного потенціалу органів управління.

5. Цільові субвенції на капітальні проекти, зокрема 1,0 млрд. грн. на будівництво укриттів у закладах освіти, 527,9 млн. грн. на медичні інфраструктурні об'єкти та 500,0 млн. грн. на забезпечення житлом внутрішньо переміщених осіб.

Ці правові та фінансові механізми дозволили зберегти керованість бюджетної системи на місцевому рівні та забезпечити фінансування базових муніципальних послуг в умовах воєнної економіки.

Висновки. Проведене дослідження правового регулювання та фінансових аспектів бюджетного процесу в Україні в умовах воєнного стану дозволяє сформулювати такі висновки:

– Математично обґрунтовано, що система публічних фінансів України перебуває у стані високої

структурної ентропії, що відображає її критичну залежність від координації множини внутрішніх та зовнішніх джерел фінансування. Зниження ентропії у 2026 році до 1,858 біт носить кон'юнктурний характер і зумовлене концентрацією фінансування навколо європейського кредитного пакету на 45 млрд. євро, що потребує жорсткого дотримання структурних реформ для збереження макрофінансової стабільності.

– Економетричне моделювання за допомогою логістичної регресії довело, що залучення міжнародної допомоги у формі безповоротних грантів є найбільш стабілізуючим фактором бюджетного процесу (збільшення частки грантів на 1% підвищує шанси на успішне виконання бюджету у 1,7 рази). Натомість висока структурна жорсткість видатків через домінування оборонних зобов'язань (понад 42% ВВП у 2025 році) створює ефект витіснення соціально-економічних програм, що знижує ймовірність безкризового виконання бюджету на 27,7% на кожен відсоток зростання частки оборони.

– Правова трансформація бюджетного законодавства через внесення змін до розділу VI Бюджетного кодексу України (призупинення лімітів дефіциту й боргу, спрощення процедур перерозподілу асигнувань) забезпечила необхідну гнучкість системи та оперативність фінансування Збройних Сил України. Разом з тим, тривале зупинення дії фіскальних правил створює довгострокові ризики фіскальної дисципліни.

– Централізація військового ПДФО дозволила акумулювати значний фінансовий ресурс для розвитку вітчизняного ОПК та виробництва БПЛА, проте суттєво послабила власну фінансову базу місцевого самоврядування. Запроваджена у 2026 році система компенсаційних дотацій та трансфертів дозволила частково нівелювати ці втрати та забезпечити фінансове вирівнювання для громад із податкоспроможністю

нижче індексу 0,9.

Для підвищення стійкості бюджетного процесу в умовах воєнного стану та у післявоєнний період пропонується:

1. Забезпечити неухильну реалізацію Стратегії реформування системи управління державними фінансами на 2026–2030 роки з метою поступового повернення до середньострокового бюджетного планування та відновлення дії фіскальних правил у міру стабілізації безпекової ситуації.

2. Активізувати заходи з детінізації економіки, зокрема в частині боротьби зі схемами виплати заробітних плат у конвертах та сірим імпортом, що дозволить залучити до державного бюджету додатково від 375 до 603 млрд. грн. на рік.

3. Прискорити впровадження інноваційних цифрових інструментів адміністрування податків, зокрема електронної системи «Акциз» для тютюнової та

алкогольної продукції та Державної системи онлайн-моніторингу азартних ігор.

Продовжувати реформу корпоративного управління державними підприємствами та державними банками відповідно до Керівних принципів ОЕСР з метою збільшення неподаткових надходжень бюджету від дивідендів та чистого прибутку.

Декларація щодо використання інструментів штучного інтелекту. В ході підготовки цієї статті було використано інструменти генеративного штучного інтелекту (Gemini Advanced, 2026) для цілей пошуку наукової літератури, структурування вихідних даних та лінгвістичного покращення тексту статті. Жоден фрагмент тексту не був скопійований безпосередньо без критичного наукового редагування та перевірки першоджерел авторами. Автори несуть повну відповідальність за точність, науковість та цілісність представлених результатів.

Список використаних джерел:

1. Держбюджет України на 2026 рік: які доходи, видатки та дефіцит запланували. ZN.ua. (2025. 03 листоп.) URL: <https://zn.ua/ukr/ECONOMICS/derzhbjudzhet-ukrajini-na-2026-rik-jaki-dokhodi-vidatki-ta-defitsit-zaplanuvali-.html> (дата звернення: 29.04.2026).
2. Національний інститут стратегічних досліджень. Огляд виконання Державного бюджету України на 2025 рік та рекомендації для 2026 року. 2026. 4 червня. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/ekonomika/ohlyad-vykonannya-derzhavnoho-byudzhetu-ukrayiny-na-2025-rik-ta> (дата звернення: 29.04.2026).
3. Національний інститут стратегічних досліджень. Огляд виконання Державного бюджету України на 2024 рік та рекомендації для 2025 року. 2025. 30 квітня. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/ekonomika/ohlyad-vykonannya-derzhavnoho-byudzhetu-ukrayiny-na-2024-rik-ta> (дата звернення: 29.04.2026).
4. Про Державний бюджет України на 2026 рік : Закон України від 03.12.2025 р. № 4695-IX. Відомості Верховної Ради України. 2026. № 1. С. 12. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4695-20> (дата звернення: 22.04.2026).
5. Бюджетний кодекс України : Закон України від 08.07.2010 р. № 2456-VI (із змінами та доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17> (дата звернення: 12.01.2026).
6. Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо актуалізації та удосконалення деяких положень : Закон України від 16.01.2025 р. № 4225-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4225-20> (дата звернення: 20.02.2025).
7. Про внесення змін до Закону України «Про Державний бюджет України на 2026 рік» щодо фінансового забезпечення сектору безпеки і оборони : Закон України від 10.06.2026 р. № 4908-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4908-20> (дата звернення: 25.04.2026).
8. Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо зарахування військового збору до спеціального фонду Державного бюджету України для щорічної індексації виплат грошового забезпечення військовослужбовців Збройних Сил України : проект Закону України від 13.04.2026 № 15138-1. LIGA:ZAKON : інформаційно-правова система. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/ji14439a> (дата звернення: 29.04.2026).
9. Іванченков В. С. Еволюція бюджетних видатків та бюджетного інвестування в контексті структурної трансформації національної економіки України. Проблеми економіки. 2025. № 1. С. 57–63. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-0712-2025-1-57-63>
10. Shannon C. E. A Mathematical Theory of Communication. Bell System Technical Journal. 1948. Vol. 27. Рр. 379–423. DOI: <https://doi.org/10.1002/j.1538-7305.1948.tb01338.x>
11. Бюджетний барометр: моніторинг виконання державного бюджету за грудень 2025 року. Київська школа економіки (KSE). 2026. URL: https://kse.ua/wp-content/uploads/2026/01/Byudzhetniy-barometr_gruden_2025.pdf (дата звернення: 15.01.2026).
12. Про внесення змін до розділу VI «Прикінцеві та перехідні положення» Бюджетного кодексу України щодо мораторію на виплати за зовнішнім боргом : Закон України від 05.07.2024 р. № 11396-IX. Відомості Верховної Ради України. 2024. № 32. С. 45. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3880-20#Text> (дата звернення: 15.01.2026).
13. Крисоватий А. Дисбаланси і стійкість публічних фінансів в умовах війни. Світ фінансів. 2025. № 2(83). С. 8-17. URL: <https://sf.wunu.edu.ua/index.php/sf/article/view/1805> (дата звернення: 15.01.2026).
14. Скорба О., Бабенко-Левада В. (2021). Динаміка обсягу податкових надходжень в Україні у період кризи. Mechanism of an Economic Regulation, No. 4(94). Рр. 61-73. DOI: <https://doi.org/10.21272/mer.2021.94.08>
15. Не тільки зарплати в конвертах. Експерти підрахували втрати держбюджету через тіньові схеми. NV Бізнес. (2025. 03 листоп.) URL: <https://biz.nv.ua/ukr/markets/tinova-ekonomika-ukrajini-vtrati-byudzhetu-zrostayut-cherez-konverti-y-import-50557649.html> (дата звернення: 29.04.2026).

References:

1. Derzhavnyi biudzhety Ukrainy na 2026 rik: yaki dokhody, vydatky ta defitsyt zaplanuvaly [State budget of Ukraine for 2026: What revenues, expenditures and deficit were planned]. (2025, November 3). ZN.ua. <https://zn.ua/ukr/ECONOMICS/derzhbjudzhety-ukrajini-na-2026-rik-jaki-dokhodi-vidatki-ta-defitsyt-zaplanuvali.html> [in Ukrainian].
2. National Institute for Strategic Studies. (2026, June 4). Ohliad vykonannia Derzhavnogo biudzhetu Ukrainy na 2025 rik ta rekomendatsii dlia 2026 roku [Review of the execution of the State Budget of Ukraine for 2025 and recommendations for 2026]. <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/ekonomika/ohlyad-vykonannya-derzhavnogo-byudzhetu-ukrayiny-na-2025-rik-ta> [in Ukrainian].
3. National Institute for Strategic Studies. (2025, April 30). Ohliad vykonannia Derzhavnogo biudzhetu Ukrainy na 2024 rik ta rekomendatsii dlia 2025 roku [Review of the execution of the State Budget of Ukraine for 2024 and recommendations for 2025]. <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/ekonomika/ohlyad-vykonannya-derzhavnogo-byudzhetu-ukrayiny-na-2024-rik-ta> [in Ukrainian].
4. Verkhovna Rada of Ukraine. (2025). Pro Derzhavnyi biudzhety Ukrainy na 2026 rik [On the State Budget of Ukraine for 2026] (Law No. 4695-IX). Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy, (1), 12. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4695-20> [in Ukrainian].
5. Verkhovna Rada of Ukraine. (2010). Biudzhetni kodeksi Ukrainy [Budget Code of Ukraine] (Law No. 2456-VI). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17> [in Ukrainian].
6. Verkhovna Rada of Ukraine. (2025). Pro vnesennia zmin do Biudzhetnoho kodeksu Ukrainy shchodo aktualizatsii ta udoskonalennia deyakich polozhen [On amendments to the Budget Code of Ukraine regarding updating and improving certain provisions] (Law No. 4225-IX). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4225-20> [in Ukrainian].
7. Verkhovna Rada of Ukraine. (2026). Pro vnesennia zmin do Zakonu Ukrainy «Pro Derzhavnyi biudzhety Ukrainy na 2026 rik» shchodo finansovoho zabezpechennia sektoru bezpeky i oborony [On amendments to the Law of Ukraine «On the State Budget of Ukraine for 2026» regarding financial support of the security and defense sector] (Law No. 4908-IX). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4908-20> [in Ukrainian].
8. Verkhovna Rada of Ukraine. (2026). Pro vnesennia zmin do Biudzhetnoho kodeksu Ukrainy shchodo zarakhuvannia viiskovoho zboru do spetsialnogo fondu Derzhavnogo biudzhetu Ukrainy dlia shchorichnoi indeksatsii vyplaty hroshovoho zabezpechennia viiskovoslužbovtiv Zbroinykh Syl Ukrainy [On amendments to the Budget Code of Ukraine regarding the credit of the military fee to the special fund of the State Budget of Ukraine for annual indexation of monetary allowance payments to service members of the Armed Forces of Ukraine] (Draft Law No. 15138-1). LIGA:ZAKON. <https://ips.ligazakon.net/document/ji14439a> [in Ukrainian].
9. Ivanchenko, V. S. (2025). Evoliutsiia biudzhetnykh vydatkiv ta biudzhetnoho investuvannia v konteksti strukturnoi transformatsii natsionalnoi ekonomiky Ukrainy [Evolution of budget expenditure and budget investment in the context of structural transformation of the national economy of Ukraine]. Problemy Ekonomiky, (1), 57–63. <https://doi.org/10.32983/2222-0712-2025-1-57-63> [in Ukrainian].
10. Shannon, C. E. (1948). A mathematical theory of communication. Bell System Technical Journal, 27(3), 379–423. <https://doi.org/10.1002/j.1538-7305.1948.tb01338.x>
11. Kyiv School of Economics. (2026). Biudzhetni barometr: Monitorynh vykonannia derzhavnogo biudzhetu za hruden 2025 roku [Budget Barometer: Monitoring of state budget execution for December 2025]. https://kse.ua/wp-content/uploads/2026/01/Byudzhetniy-barometr_gruden_2025.pdf [in Ukrainian].
12. Verkhovna Rada of Ukraine. (2024). Pro vnesennia zmin do rozdil VI "Prykintsevi ta perekhidni polozhennia" Biudzhetnoho kodeksu Ukrainy shchodo moratorii na vyplaty za zovnishnim borhom [On amendments to Section VI "Final and Transitional Provisions" of the Budget Code of Ukraine regarding the moratorium on external debt payments] (Law No. 11396-IX). Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy, (32), 45. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3880-20#Text> [in Ukrainian].
13. Krysovaty, A. (2025). Dysbalansy i stiikist publichnykh finansiv v umovakh viiny [Imbalances and sustainability of public finances in war conditions]. Svit Finansiv, 2(83), 8–17. <https://sf.wunu.edu.ua/index.php/sf/article/view/1805> [in Ukrainian].
14. Skorba, O., & Babenko-Levada, V. (2021). Dynamika obsiahu podatkovykh nadkhodzen v Ukraini u mekhanizmach kryzy [Dynamics of tax revenue volume in Ukraine during the crisis period]. Mechanism of an Economic Regulation, (4), 61–73. <https://doi.org/10.21272/mer.2021.94.08> [in Ukrainian].
15. Ne tilky zarplaty v konvertakh: Eksperty pidrakhuvaty vtraty derzhbiudzhetu cherez tiniovi skhemy [Not only salaries in envelopes: Experts calculated state budget losses due to shadow schemes]. (2025, November 3). NV Business. <https://biz.nv.ua/ukr/markets/tinova-ekonomika-ukrajini-vtrati-byudzhetu-zrostayut-cherez-konverti-y-import-50557649.html> [in Ukrainian].

Дата надходження статті: 06.07.2026 р.

Дата прийняття статті до друку: 29.07.2026 р.

Дата публікації (оприлюднення) статті: 25.08.2026 р.

Стаття поширюється на умовах ліцензії Creative Commons Attribution License International CC-BY.